

VRIENDEN VAN DE STOLP

STOLPEN IN DE STORM

Dit is nummer 4 van de Nieuwsbrief van de Boerderijstichting Noord-Holland. Bestemd voor eenieder die zich bij het wel en wee van de stolp betrokken voelt. Een groeiend aantal personen zet zich in voor het behoud en de verbetering van de Noordhollandse piramide. Dat is te constateren door acties voor het behoud en bescherming van specifieke exemplaren zoals in de gemeenten Velsen en Limmen; inventarisatie en onderzoek (in Egmond en de Zijpe) én het aantal reacties en verzoeken om advies dat onze Stichting regelmatig ontvangt van instellingen en particulieren.

Stolpen en hun bewoners hebben het niet gemakkelijk, doorgaans al niet en zeker niet na de periode van de recente zware stormen. Weliswaar is de stolpboerderij met zijn stormvaste vierkant-constructie bestand tegen hevige wind, maar ook nu is gebleken dat er veel schade is toegebracht aan het (enorme) dak. Schade door breuk van dakpannen en het losraken van riet (en bovendien door omgevallen bomen).

Zo'n stolpdak torst tussen de 3.500 en 10.000 dakpannen, afhankelijk van de grootte. Vrijwel geen enkele met pannen gedekte stolp ontkwam aan schade; rieten daken kwamen er over het algemeen veel gunstiger af. Het heeft handenvol werk gegeven om de schade te herstellen: voor de agrariërs, bewoners, aannemers, (dakpannen-) leveranciers, rietdekkers en assuradeuren. Een extra probleem vormde soms de moeilijke verkrijgbaarheid van de te vervangen dakpannen, vooral als het de oudere, minder gangbare soorten betrof.

De stormen hebben aangetoond dat goed onderhoud veel problemen kan voorkomen en een passende verzekering ten alle tijden raadzaam is (in een komende Nieuwsbrief meer over verzekeringen).

In dit nummer aandacht voor een advies voor aanpassing van een stolp, vooral wat dak en dakvorm betreft; informatie over steensoorten; een kort overzicht van stolpen in de Zijpepolder en een lijst van leveranciers van te hergebruiken materialen, niet alleen nuttig na een volgende zware storm.

Heeft u al het donatie-bedrag van f 12,50 voor het jaar 1990 overgemaakt? (op gironummer 338181 t.n.v. penningmeester Boerderijstichting Noord-Holland, Oosterblokker). Een (vrijwillige) donatie steunt ons werk en maakt méér mogelijk.

Advisering

Verzoeken om advies gaarne schriftelijk in te dienen bij het secretariaatsadres. Wij zullen het verzoek door eigen stichtingsleden-architecten behandelen of verwijzen naar specifieke deskundigen. Ook is het mogelijk bij verzoeken om advies m.b.t. constructief-technische onderwerpen een 'bezoek aan huis' af te leggen. Het eerste advies is kosteloos.

Het bestuur van de Boerderijstichting Noord-Holland 'Vrienden van de stolp' wordt gevormd door:

- J.J. Schilstra (voorzitter)
Komlaan 23,
1861 EE Bergen.
- dr. ir. R. van de Waal
Offenbachlaan 29,
2102 ZL Heemstede.
- J. van Diepen (penningmeester)
Zuiderdracht 14,
1696 AL Oosterblokker.
- C. de Jong
Middenweg 189,
1462 HM Middenbeemster.
- F. Truijn
Dijkeinde 1,
1153 PH Zuiderwoude.
- J.M.G. de Kuyper
Rokin 87 1,
1012 KL Amsterdam.
- W. Messchaert (perscontacten)
Haviksdijkje 1,
1843 JG Grootchermer.
- M. Groentjes
Schapenlaan 20,
1862 PW Bergen,
(02208-94551) (secretariaatsadres).

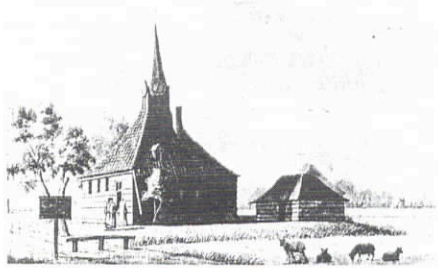


Recente stormen leverden veel dakschade aan stolpen, o.a. in de Beemster. Foto: Wijndel Jongens.



DE STOLP TE KIJK

Op 11 april 1990 zal het eerste exemplaar van de geheel herziene uitgave 'De stolp te kijk' aangeboden worden aan het College van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland op een presentatie-middag in de Boerderijkerk ('Zwarte Kerkje') in Zuidschermmer.



Het boek verscheen in eerste druk in 1978 ter gelegenheid van de grote tentoonstelling over stolpboerderijen van de Culturele Raad Noord-Holland, een tentoonstelling die met dezelfde titel 'De stolp te kijk' nog steeds in kleinere vorm door de provincie reist. Na een tweede druk was het boek omstreeks 1981 uitverkocht. De blijvende vraag vormde, samen met de ontwikkelingen rond de stolp en de oprichting van de Boerderij- en stichting, de aanleiding om een dergelijke publikatie uit te brengen.

Een handzame uitgave (20 x 21 cm) met hoofdstukken over de relatie stolp en omgeving door de eeuwen heen (J.J. Schilstra); de ontwikkelingsgeschiedenis van de Noordhollandse boerderij (L. Brandts Buys; de in 1983 overleden auteur van het standaardwerk 'De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier') en 'Het verbouwen van een stolp' (C. de Jong). Er is veel recent fotomateriaal van Wijnand Jongens opgenomen, alsmede (bestek-) tekeningen, plattegronden en reproducties van prenten, schilderijen ('de stolp in de kunst') en kaarten.

Het boek bevat 120 pagina's, o.a. in kleur en is vanaf half april verkrijgbaar in de boekhandel.

Buitenkansje voor stolpvrienden

U - als vriend of vriendin van de stolp - kunnen wij in samenwerking met de Stichting Uitgeverij Noord-Holland te Wormerveer het boek met korting aanbieden. Als u de bijgaande bon vóór 27 april a.s. ingevuld opstuurt, betaald u niet de winkelprijs van f 29,50 maar slechts f 24,50. U krijgt het boek franko thuisgestuurd.

STOLPEN IN DE ZIJPE

De Zijpepolder, de eerste grote inpoldering in Hollands Noorderkwartier (1597) is een gebied van 8.652 inwoners die in verspreid liggende dorpen wonen; in Petten en de nederzettingen aan het Noordhollands Kanaal en aan de Grote Sloot en in het ruime buitengebied. Veeteelt, akkerbouw, bloembollenteelt en recreatieverschaffing zijn de belangrijkste bezigheden van de Zijpenaars.

In de Zijpe is een actieve historische vereniging werkzaam die zich ook met aspecten van landelijke bouwkunst bezighoudt.

De werkgroep 'boerderijnamen' van deze Historische Vereniging De Zijpe heeft in 1989 met een telling antwoord gegeven op een vraag die eigenlijk niemand kon beantwoorden: hoeveel stolpen telt de Zijpe?

De vraag haakt in op een probleem van grotere omvang: een (totaal) inventarisatie van stolpen ontbreekt tot nu toe. Onze Stichting houdt voorlopig het geraamde aantal van 4.000 aan voor de gehele provincie maar wil de inventarisatie, waarbij het overigens niet alleen om de aantallen gaat, de komende tijd helpen bevorderen.

In ieder geval heeft de Historische Vereniging De Zijpe thans een eerste overzicht verkregen van het aantal en het soort stolpen in de Zijpepolder, vanouds een belangrijk stolpengebied.

Er zijn in totaal 235 stolpen geteld.
32 ervan hebben een 'dakspiegel'.
10 ervan met een ronde schoorsteen.
64 vertonen een 'origineel' aanzien.

Soort stolp

- 106 Stolp met vierkant
- 61 Verl. stolp met 2 of meer vierkanten
- 31 Stolp met voorhuis
- 16 Stolp met verlengd woongedeelte
- 21 Stolp met topgevel

Bestemming

- 24 Traditioneel gebruik
- Bedrijfsmatig gebruik:
- 43 veeteelt, stolp + ligboxenstal
- 33 bollenteelt, stolp + bollenschuur
- 6 akkerbouw, stolp + landbouwschuur
- 4 gemengde bedrijven (akkerbouw + veeteelt)
- 14 recreatiebedrijf
- 111 alleen woonbestemming

Verdeling naar dakbedekking

- 114 riet
- 32 riet met spiegel
- 64 pannen
- 13 riet en pannen
- 4 riet en asbest
- 3 pannen met asbest
- 4 alleen asbest
- 1 lei

STOLP EN STENEN

De vraag waarom Egyptenaren piramiden bouwden en boeren in Noord-Holland stolpboerderijen zal wellicht onbeantwoord blijven. Eén ding is echter zeker: de vorm intrigeert al eeuwen en dat moet zo blijven.

De stolp, opgebouwd rondom een geweldig houten vierkant-constructie, kent een stenen en soms nog gedeeltelijk houten onderbouw die de strakke vorm accentueert. Die buitenmuur is veelal gefundeerd op keurig taps toegemetselde gele klinkertjes, die in Friesland werden gebakken.

Deze zogeheten Friese geeltjes werden ook gebruikt voor de poeren, waarop het "vierkant" rust. Tevens werd voor straatwerk in de koegang en buiten op het erf veel van deze, zichtbaar schoon te houden, gele klinkertjes gebruik gemaakt.

Het materiaal en de toegepaste metseltechniek voor de buitenmuur verschilt. Zo zien we bij oudere stolpen dat men rijnformaat-metselsteen heeft gebruikt, afmeting 18,5 x 9 x 4 cm., gemetseld in bijvoorbeeld kruisverband. Kruisverband is één van de vele manieren waarin metselwerk uitgevoerd kan worden.



Later gebruikte men bij voorkeur het forse waalformaat-metselsteen-handvorm, afmeting 22 x 11 x 5 cm. Ook gebakken vechtformaat-metselsteen-handvorm, afmeting 23 x 11 x 4 cm., wordt vaak gebruikt voor de buitenmuur. Deze steen heeft een donker rode tot donker paarse kleur die nog steeds niet zijn na te maken.

Ook voor straatwerk binnen en buiten komen rijn-, vecht- en vooral waalformaat in harde klinkerkwaliteit voor. Ze zijn dan dicht bij het vuur en donkerder doorgebakken waardoor ze iets kleiner zijn.

De namen van de stenen zijn ontleend aan de rivieren die de klei leverden aan daar gevestigde steenfabrieken. Vroeger stookte men met hout, turf en vooral steenkool, tegenwoordig bijna alleen met olie of aardgas.

Er zijn nog mensen die uit eigen ervaring kunnen vertellen dat de aanvoer

vanuit de provincie Utrecht en omgeving, Arnhem en Nijmegen per schip gebeurde. Men moest met de hand laden en lossen en in- en uitkruien. Hier in Noord-Holland is b.v. in St. Pancras vroeger bedrijfsmatig steen gebakken. Rivierklei bleek echter toch beter.

Het schitterende stolpdak, gevormd door houten sparren op het vierkant, wordt afgedekt met pannen, Oud-Hollands model. De pannen zijn vaak rood, aan de voorkant ook vaak blauw gesmoord of zelfs geglaazuurd (het moest daar toch iets duurder lijken). Bijzonder is de linksdekkende pan voor het dakvlak die op zuidwester winden berekend is. De meeste stolpen zijn gedekt met riet onder de pannen als extra isolatie. Aan de voorzijde is soms dan een kunstige spiegel uitgespaard. (Oh wat ben ik mooi!). Als kroon op het werk is er een rondgemetselde schoorsteen in de bovenkant van de spiegel en soms zelfs een gevelsteen daarin.

Laten wij allen ervoor zorgen dat het beeld van die stoer in de lucht priemende punt vanuit dat vlakke land op zijn waarde geschat wordt. Ze moeten goed onderhouden worden, de stolpen, en zonodig met originele materialen gerestaureerd. Niet versieren; eenvoud en toch goede smaak in bijvoorbeeld kleur en afwerking siert immers Noord-Holland. Laten we, wat ons nog rest, behouden door goed onderhoud, achterstallig en preventief, voor nu maar vooral voor later. Om aan origineel authentiek bouw materiaal te komen, kunnen velen actief zijn. Medewerkers van gemeentewerken, brandverzekeringmaatschappijen, boerenorganisaties, historische verenigingen; postbodes en allesziens moeten, als ergens materialen over zijn en vooral uit bijvoorbeeld door brand verwoeste, of toch nog gesloopte boerderijen (en andere gebouwen) beschikbaar komen, alert zijn op hergebruik. Een manier daarvoor is het materiaal door te spelen aan erkende bedrijven van sloopmateriaal.

In ons bedrijf sorteren wij stenen, biken stenen en wandtegeltjes, schone straatstenen en hekwerk. Zo houden wij materialen beschikbaar voor herstel en onderhoud van die machtige onmisbare stolp in ons landschap. Het is onze plicht niet alleen te denken aan nu, maar ook aan mensen die na ons komen. Het minste dat we kunnen doen is doorgeven wat ook wij gekregen hebben, maar dan wel in goede staat. Als het echt weg is, komt het nooit meer terug. Lang leve de stolp!

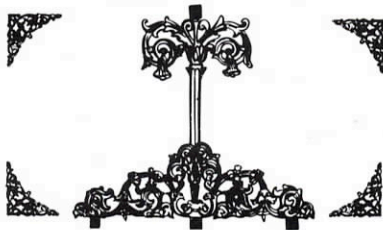
Martien Mol

MATERIALEN

Overzicht van voorraadhouders van oude, voor hergebruik geschikte bouwmaterialen.

Ook bedrijven gespecialiseerd in smeedwerk, hout, stenen en schilderwerk.

- fa. van der Bel, Zuiderzeestraat 16, 1719 LA Aartswoud (02298-1327)
- Handelsonderneming Koper, Tripkouw 9, 1679 GJ Midwoud (02291-1327)
- fa. Boy Limmen, Witte Paal 21, 1742 NL Schagen (02240-12004/96059)
- fa. Arie Oud, Zuidervaart 16, 1846 LN Zuidschermer (02204-261/323)
- fa. A.F. Wiegman, Koningsweg 51, 1777 AA Hippolytushoef (02279-2449)
- fa. de Zinger, Wormerweg 17, 1464 NB Middenbeemster (02997-1922).



Hout

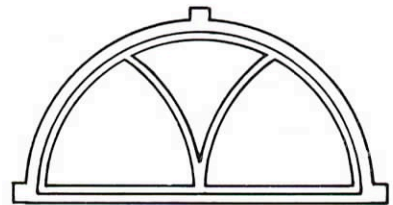
- N.C. van Assem, Hargergat 4, 1871 GK Schoorl (02209-3729); houtdraaiwerk en restauratie van meubelen
- fa. A.Th. Beukers, De Grotendorst 16A, Broek op Langedijk (02260-16544); hout, sloopmateriaal, antieke bouwmaterialen; vervaardigt ook kopieën van oude meubelen, keukeninrichting
- W. de Boer, Dorpsweg 106, 1696 KE Schellinkhout (02293-3137); houtsnijwerk
- De Heining, J.G.M. Lor, De Kempenaerstraat 68", 1051 CR Amsterdam (020-823928); nieuw russisch grenen voor vloerhout
- fa. Jonk, Westeinde 28, 1636 VE Schermerhorn (02202-1490); nieuw vervaardigd historisch model houten damhek
- fa. N. Kuyper, Heerenweg 244, 1768 BL Barsingerhorn (02243-1338); gebruikt hout
- fa. Gebr. Roozing, Dorpsstraat 11, 1744 KJ Sint Maarten, (02246-1515); gebruikt hout.

Schilderwerk

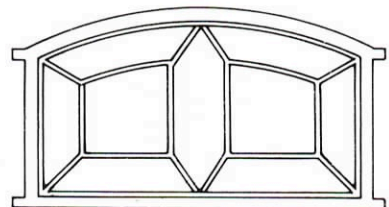
- Schoen Schildersbedrijf, Oostzijde 391, 1508 ER Zaandam (075-163504); specialist in restauratie schilderwerk.

(Sier-) smeedwerk

- G.J. Admiraal, Kuiperspad 7, 1911 AX Uitgeest (02513-11657); sierhekken, reparaties
- IJzerhandel Den Broeder, van Hallstraat 665, 1051 HG Amsterdam (020-849388); hang- en sluitwerk, klein smeedwerk, deurroosters, levensbomen
- Gersjes Gietijzeren Ramen bv, Berkdijk 13A, 5271 SR St.Michielsgestel (04105-3471); smeedijzeren poorten en hekken, deurroosters, levensbomen

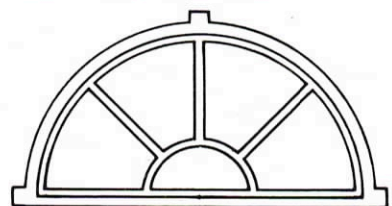


- P.Q. Kramer, Zuid Spierdijkerweg 39, 1648 LA De Goorn (02296-1767); gespecialiseerd smidswerk
- J. Lof, Noordeinde 61, 1141 AH Monnikendam (02995-1366)
- fa. Tambach bv, Herenweg 58, 1935 AG Egmond-Binnen (02206-1246); gespecialiseerd laswerk o.a. te restaureren hang- en sluitwerk
- fa. Veerman, Hyacintenstraat 30, 1131 HW Volendam (02993-63918); zandstralen en metaliseren
- fa. Weijntjes, Singel 456, 1017 AW Amsterdam (020-230735); ijzerwaren, hang- en sluitwerk, deurroosters, levensbomen.



Stenen

- Steenfabriek Biezeveld BV, Lange Weistraat 25, 5331 LK Kerkdriel (04138-1719); vervaardigt oude handvormstenen volgens 200 jaar oude methode; alle formaten
- Steenhandel Martien Mol BV, Zijperweg 20, Industrieterrain Lagedijk, Schagen (02240-15235); grote collectie steensoorten en bouwfragmenten; dakramen en (giet-) ijzerwaren.



ADVIES VOOR EEN STOLP

De brief met het verzoek om advies luidde als volgt:

Van de boerderij die wij ca. 6 jaar geleden kochten, dient de voorkant van het rieten dak vernieuwd te worden. Na de orkaan van afgelopen donderdag is de noodzaak van deze renovatie urgenter geworden.

Graag willen wij advies m.b.t. de volgende vragen:

- past bij onze boerderij een spiegel
- kan er een dakkapel worden aangebracht en zo ja, welk model moet deze hebben
- past op deze boerderij een ronde schoorsteen.

Bijgaand stuur ik een foto van de boerderij.



Na enkele verdere oriënterende vragen over en weer over de boerderij bleek deze stolp, gelegen in de Wogmeer, mij niet onbekend. Jaren geleden had de toenmalige eigenaar mij zijn stolp getoond die al wat verbouwd was. In zijn ijver en verbouwingsdrift had hij niet direkt alles overzien en wilde later nog wel het een en ander corrigeren.

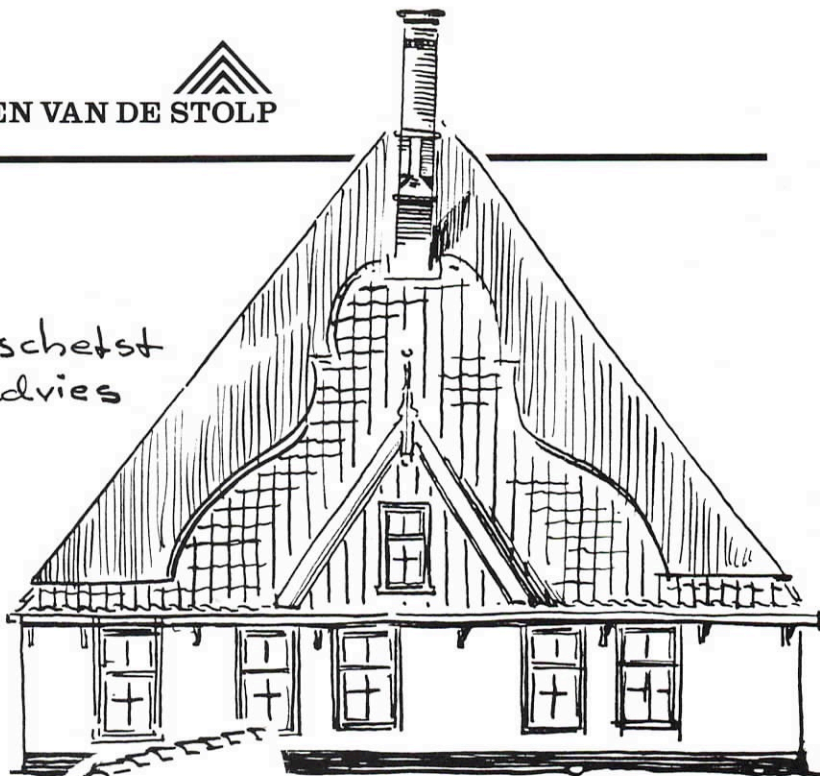
Dat gebeurt dus nu inderdaad. De schade is nog wel te overzien.

De eenvoudig rietgedekte stolp, aan de woonhuuszijde een schoorsteen midden door het dakvlak, kan een spiegel krijgen en een eenvoudige dakkapel. Bij voorkeur een eenvoudige, driehoekige dakkapel vanuit de goot en geen dakkapel met riet omsloten schuine wanden, die meer bij gooise villa's passen. Waarom niet?

Dergelijke dakkapellen kwamen niet voor op stolpen, ook al zijn ze de laatste 15 jaar zo populair dat ze haast niet meer als vreemd opvallen. En zo'n driehoekige dakkapel is een mooie heldere oplossing voor een doorbreking in het piramidevormige dak. Even vreemd voor deze omgeving is het 'wolfsend', dat vaak aangebracht wordt op rieten- en zelfs pannendaken van nieuw gebouwde huizen. Dat is een vorm die in het oosten van het land thuishoort.

En mag er dan nooit wat gewijzigd

geschetst advies



Gooische landhuis dakkapel



te rijke dakkapel voor deze boerderij

worden of toegevoegd worden aan de vormentaal van de stolp? Dat mag en kan wel maar voor de vormgeving van die toevoegingen zoek je eerst de oplossingen die binnen de stijl van de stolp reeds eerder zijn ontwikkeld en vervolgens zonodig naar nieuwere uitvoeringen en liefst nooit naar oplossingen die typisch voor een andere landstreek zijn.

Als het boerderijtje voorzien is van een dakspiegel en dakkapel zal het binnen de stijl van het geheel geweldig in aanzien hebben gewonnen.

Een eenvoudige uitvoering van een cilindervormige gemetselde schoorsteen is dan ook nog wel mogelijk. Zo'n 120 jaar geleden waren die zeer populair en werden veel rechthoekige schoorstenen door welstand vervangen door een ronde. Het kan dus wel, maar of er nog geld over zal zijn na de noodzakelijk renovaties?

In ieder geval, rond of vierkant, het probleem is nu net als 120 jaar geleden een kwestie van geld. Mocht het zover komen: onze Stichting stelt een detailtekening ter beschikking.

Tja, en dan de vraag van de eigenaars: hoe nu verder? Mijn schetsen geven aan welke richting het op moet, maar voor de uitvoering moeten bouwkundige tekeningen naar de gemeente en niet iedere timmerman-aannemer lukt het de juiste verhoudingen op papier te zetten en de details worden ook niet altijd zo goed uitgevoerd.

Verder dan het eerste advies kunnen we niet gaan. U zult dan toch een architect moeten inschakelen.

C. de J.

Nieuwsbrief nr. 4, maart 1990

Verzoeken om advies gaarne schriftelijk te richten aan: Boerderijstichting Noord-Holland, Schapenlaan 20, 1862 PW Bergen.